Stelian DUMISTRĂCEL – Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi
Doina HREAPCĂ – Institutul de Filologie Română „A. Philippide" Iaşi

ÎMPRUMUTUL NEOLOGIC ROMÂNESC *BURSĂ* DIN PERSPECTIVA LIMBILOR FUNCȚIONALE

0.1. Problema general acceptatei distincții între lexicul comun şi lexicul specializat poate fi reproiectată din perspectiva limbilor funcționale (sau uzurilor funcționale ale limbii), ba, uneori, în lexicologie, această abordare se impune, întrucât cunoaşterea şi indicarea statutului unor cuvinte se complică, adesea, din cauza dificultăților, reale, de a le stabili etimologia unora (ne referim în special, la neologisme).

Pentru accepțiunea în care folosim sintagma *limbă funcțională*, trimitem la teoria coşeriană privind conceptul respectiv; în linii generale, este vorba, spre deosebire de *limba istorică*, de acea limbă care funcționează în discursuri sau texte şi reflectă competența idiomatică *efectivă* a vorbitorilor unei limbi istorice (Coşeriu 2000: 250, 269), distincție care intervine predilect în analiza limbajelor tehnice, în care semnificatele coincid cu desemnările, dat fiind faptul că astfel de limbaje, mai ales în domeniul „nomenclaturilor", corespund tradiției care se referă la cunoaşterea lucrurilor (*ibidem*, p. 253).

0.2. Necesitatea luării în considerare a distincției invocate este exemplar ilustrată de analiza neologismului *bursă* [a], sau neologismelor *bursă*[1] şi *bursă*[2] [b] din limba română, dintre care, acceptând proiecția [b], *bursă*[1] are şi o extrem de interesantă distribuție privind utilizarea sa, cu sensuri diferite, dintr-o dublă perspectivă: aceea a componenței vocabularului ca (potențial) inventar general, respectiv aceea a analizei cuvântului respectiv din perspectiva existenței unor limbi funcționale diferite, situație generală semnificativ reflectată şi de dicționarele de diferite niveluri.

0.3. La reluarea redactării secțiunii identificate prin sigla *DA* din Dicționarul Academiei Române (aşa-zisa „serie veche"), demersul nostru are ca scop practic imediat propunerea unei scheme corecte, în acord cu informația de ultimă etapă din lingvistica şi filologia română, pentru articolul consacrat neologismului *bursă*.

1.0. În 1913, un dicționar cu profil de tezaur istoric cum este *Dicționarul limbii române* al Academiei (în continuare, DA 1913; vezi, pentru cele ce urmează, lista abrevierilor bibliografice folosite) includea în lista de termeni o singură intrare *bursă*, cu două sensuri de bază: [1] „Pensiune gratuită acordată prin concurs unui elev (într-un internat), sumă acordată pentru studii şi întreținere unui elev sau student, *stipendiu*…" (în continuare, trimitem la acest sens referindu-ne la 'stipendiu'); [2] „(Finanțe) Instituție publică în care se adună agenții de schimb, bancherii ş.a. pentru vânzări şi cumpărări de obligații de rentă de stat, acțiuni de societăți comerciale, cereale etc.", cu extensia „instituție care mijloceşte informații şi angajamente de lucru pentru lucrători: *bursa muncii*" (în cursul textului de față ne referim la acest sens prin formula „instituție financiară"). Pentru etimologie, se trimitea la franceză: („N[eologism]. din fran[ceză].").

1.1. Pentru perioada respectivă, putem vorbi de notificarea, nediferențiată din perspectiva utilizării funcționale a limbii, a pătrunderii, la nivelul limbii de cultură, a unui împrumut din franceză, a cărui biografie românească (prea puțin cunoscută în acel moment) data, totuşi, după cum vom vedea, de aproximativ un secol.

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

Dintre alte dicţionare importante ale limbii române în care a fost tratat un s i n g u r articol *bursă*, le menţionăm pe cele ale lui I.-A. Candrea (CADE 1926-1931) şi August Scriban (Scriban 1939); dat fiind profilul etimologic al dicţionarului său, un singur articol apare şi la Ciorănescu 2001, pentru care ordinea sensurilor cuvântului *bursă* este însă următoarea: „1. instituţie unde se negociază hârtii de valoare, tranzacţii de mărfuri. 2. alocaţie bănească lunară"; în ceea ce priveşte primul dicţionar academic al limbii române, redactat de August Treboniu Laurian şi Ion C. Massim, vom reveni.

1.2. Astăzi, chiar într-un dicţionar vizând un public-ţintă nespecializat, de tipul DEX, găsim două cuvinte *bursă* (trimitem la DEX 2009):

– *bursă*[1], cu sensul general de 'stipendiu', reflectând cunoaşterea şi utilizarea acestui termen la nivelul uzului curent, dată fiind instituirea şi funcţionarea, relativ extinsă, a acordării alocaţiilor băneşti pentru studii; această problemă era în discuţie, de exemplu, chiar într-o lege din 1876, criticată de Titu Maiorescu într-un discurs parlamentar citat în DA 1913: „Elevii sărmani şi silitori vor fi ajutaţi prin burse. Bursele se dau prin minister prin concurs conform unui anume regulament" (după *Discursuri parlamentare*, I, 1897, p. 468); la Maiorescu apare şi adjectivul corespunzător: „elevi bursieri"; de aproximativ 50 – 60 de ani, *bursă* 'stipendiu' este un termen cu circulaţie generală;

– *bursă*[2], cu sensul 'instituţie financiară', inclusiv sintagmele şi locuţiunile reflectând aplicaţiile-extensii care au intervenit în planul referentului (*bursă de valori*, *bursa muncii*, *bursa neagră*, *bursa locurilor de muncă*; *a juca la bursă*); dacă însuşi acest sens şi sintagmele „tehnice" (*b. de valori*, *b. muncii, a juca la b.*) se situează, în general, la nivelul unei limbi funcţionale, limbajul specializat al tehnicienilor domeniului, inovaţiile de la nivelul invocat (pe care le-am luat, în timp, tot din limba/limbile din care am împrumutat iniţial cuvântul) în planul metaforei (*b. neagră* 'comerţ ilicit', *a juca la b.* 'a risca') cunosc o apreciabilă extensie în vorbirea comună, în comunicarea nespecializată.

Ca etimologie, atât pentru *bursă*[1], cât şi pentru *bursă*[2], se trimite la fr. *bourse*.

1.3. Dar această viziune lexicografică, reflectată într-o schemă lexicografică relativ simplă, este şi aceea a dicţionarelor de nivel academic, care, în linii generale, tratează neologismele după opţiuni şi scheme din dicţionare, din diferite epoci, ale limbii franceze (însăşi marea majoritate a acestor împrumuturi fiind de origine franceză), problemă de principiu asupra căreia nu este cazul să insistăm. Dar, ca exemplu concludent, trimitem la MDA 2001, cu două intrări *bursă*, prima cu sensul 'stipendiu', a doua cu sensul 'instituţie financiară', însoţit de sintagme de tipul celor citate mai sus; în acelaşi timp, aceeaşi diferenţiere în ceea ce priveşte contractul de comunicare cu cititorul şi, de fapt, în ceea ce priveşte considerarea a două categorii de public (vorbitor şi cititor), nespecializat şi specializat, se observă în lucrări lexicografice care au ca model general DEX-ul (în diferite ipostaze); vezi, de exemplu, DEI 1999, dicţionar asupra căruia vom reveni în discuţia cu privire la etimologia cuvântului.

2. Ceea ce, recent, perturbă schema lexicografică prezentată cu privire la termenul *bursă*[1], cu distorsionarea viziunii asupra încadrării cuvântului în vorbirea comună sau într-o limbă funcţională, este îmbogăţirea acestei intrări cu un al doilea sens, care ne întâmpină în unele dicţionare din ultimul timp ale limbii române.

Precizăm, de la început, că este vorba tot de preluarea, cumva selectivă, a situaţiei din opere de profil din culturi vest-europene, în special din cea franceză, dar nu fără o motivaţie generală justificată.

2.1. Astfel, de exemplu, în DEXI 2007, pentru *bursă*[1], după clasicul sens [1] 'stipendiu', găsim un al doilea [2] „(Anatomie) formaţie anatomică în formă de sac, plină cu un lichid vâscos, care înveleşte testiculele", aceasta nefiind, însă, singura bursă-pungă anatomică; vezi, de exemplu, explicitarea sintagmei ce urmează, *bursă seroasă*: „membrană din ţesut conjunctiv care delimitează o cavitate închisă şi al cărei rol este facilitarea mişcărilor

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

organelor la care este anexată". O explicație și o trimitere asemănătoare găsim și în NDU 2008, tot pentru sensul [2] al termenului *bursă*[1]: „(med.) formație anatomică în formă de sac, localizată în regiunea articulațiilor, conținând un lichid vâscos: *bursă seroasă*".

Neîndoielnic, această noutate semantică are la bază un element din schema lexicografică generală a cuvântului franțuzesc *bourse*, dar motivul preluării îl constituie, în mod sigur, pătrunderea și utilizarea sensului în discuție în limbajul tehnic al lucrărilor de medicină din România, reprezentând, așadar, o semnificație strict specializată dintr-un limbaj funcțional; fără să apelăm la lucrări de profil medical tipărite, reținem câteva sintagme din respectiva limbă funcțională de pe internet, care cuprinde o pluralitate de sintagme, cum ar fi, de exemplu, *bursă subacromială*, *olecraniană*, *trohanteriană*, *prepatelară* sau *infrapatelară*, numind tot atâtea formații anatomice sub forma unor pungi din țesut conjunctiv, pline cu lichid, ce protejează capetele articulare ale oaselor (vezi însă, mai jos, și discuția despre *bursa scrotală*).

Medicii utilizează și un derivat de la *bursă*, *bursită*, numind maladii ale formațiilor respective, cu o terminologie la fel de bogată, dar nu intrăm în această discuție, privitoare la alt domeniu.

Dincolo de simpla traducere din franceză, trebuie să avem în vedere, pornind de la latină, o terminologie medicală internațională: denumiri cum sunt cele enumerate mai sus, din limba română, au, de exemplu, corespondente și în limba engleză sau italiană.

Cu titlu de adaos de informație, din perspectiva colaborării la acest dicționar, precizăm că prezența sensului în discuție de la *bursă*[1] din DEXI 2007 se explică măcar și prin contribuția, ca redactori, a unor practicanți din domeniul medicinii.

2.2. Dar, trebuie să observăm, prezența, într-un dicționar general, a unui sens specializat ('membrană din țesut conjunctiv…') pentru un neologism cum este *bursă* reprezintă numai un compromis parțial, cu explicații conjuncturale diverse; o viziune măcar parțial enciclopedică (dar coerentă) ar fi presupus, de exemplu, includerea, în articolul respectiv, și a sensului, din terminologia pomiculturii, „partea superioară, îngroșată, a unei ramuri roditoare la măr și la păr, rămasă după căderea fructelor, care poartă urmele acestora și e plină cu substanțe amidonoase, cari îi fac țesuturile fărâmicioase. Sin[onim] Pungă", singurul sens cu care era înregistrat un termen *bursă* într-o ediție mai veche a *Lexiconului tehnic român*; atragem atenția și asupra sinonimului la care se trimite: *pungă* (LTR 1958: s.v.). În afara lucrărilor din bibliografia DLR, o sintagmă comparabilă (probabil calc după germană) găsim în Diaconovici 1898: „*bursă mucoasă* – în anatomie, nume dat pungilor de diferită mărime, al căror părete subțire e format dintr-o structură fibrinoasă…" (vezi, mai jos, aceeași sintagmă în LM 1873).

Ca simplă proiecție strict tehnică în ceea ce privește „încărcarea" articolului cu sensuri specializate, limita maximă ar putea s-o constituie preluarea integrală a lanțului semantic de la cuvântul *bourse* (eventual *bourse*[1]) din lucrări lexicografice franțuzești de tip tezaur, cum ar fi Larousse, ori TLF, aspect asupra căruia ne vom opri în cele ce urmează.

2.3. Dacă ar fi să analizăm situația cuvântului *bursă* exclusiv pe terenul limbii române, o problemă de logică simplă care intervine este aceea ce poate fi formulată ca întrebare de bun simț: ce legătură poate fi invocată pentru existența, în DEXI 2007 și în NDU 2008, a unei succesiuni [1] 'stipendiu' → [2] 'pungă (anatomică, plină cu un anumit lichid)'.

Ca de obicei, așa cum anticipam, răspunsul poate fi găsit în informații cuprinse în articolele consacrate termenului *bourse* în diferite dicționare ale limbii franceze care au servit lexicografilor români ca modele pentru redactarea neologismelor împrumutate din limba respectivă. Vom vedea, însă, că, în franceză, *bourse*, moștenit din latină, este un cuvânt ce aparține limbii istorice, lexicului comun, și că diferite sensuri ce se referă la elemente de

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

civilizație (de tipul 'stipendiu', 'instituție financiară') sunt rezultatul unor extensii, respectiv specializări semantice, într-un lanț din care unele verigi lipsesc în articolele din dicționarele limbii române care prezintă adoptarea împrumutului respectiv din franceză.

3. Ca o primă observație de cadru general, notăm că, şi în dicționare ale limbii franceze de diferite profiluri, dar mai ales din diferite epoci, termenul în discuție este tratat fie ca o singură intrare, fie ca două intrări, în acest caz considerându-se că există două cuvinte franțuzeşti *bourse*.

3.1. Prima viziune este aceea a mai vechilor dicționare tezaur, în care cuvântul este tratat monografic, din perspectiva istoriei limbii, în funcție de sensul etimonului şi de evoluția semantică, şi în care utilizarea cuvântului din optica a ceea ce numim «limbi» sau «limbaje funcționale» este marcată, pentru diferite sensuri, prin paranteze de circulație care indică diferite aspecte ale variației diastratice, dintre care, pentru discuția de aici, ne interesează cele de tipul „Livresc", ori marcând domenii ale ştiințelor şi activităților social-economice: „Medicină", „Botanică", „Finanțe" etc.

3.1.1. Acest tip de dicționar este Larousse 1928, cu o singură intrare *bourse*, în articolul respectiv urmărindu-se o bogată filiație semantică, ce porneşte de la faptul că *bourse* înseamnă, inițial, 'pungă (de piele)', evoluția desfăşurându-se, mai apoi, pe două direcții principale.

> Menționăm că sistematizarea care urmează, una ce ține seama de criterii de antropologie culturală, ne aparține; în articolul analizat din Larousse 1928, dar şi în cel din Larousse 1993, datele pe care le prezentăm sunt plasate, după părerea noastră, relativ aleatoriu.

Cele două direcții anunțate sunt următoarele:

– o primă direcție (dar nu numaidecât cronologică) reflectă folosirea, prin extensie, a cuvântului pentru a numi 'banii cuprinşi într-o pungă', 'bani adunați cu anumite destinații, respectiv cheltuiți pentru un anumit scop'; în principiu, aici se încadrează şi sensul 'stipendiu' la care ne-am referit anterior. Tot în această direcție se plasează, în linii mari, sensul/sensurile ce țin de conceptul de 'instituție financiară';

– o a doua direcție poate fi urmărită din dublă perspectivă, una a „naturaliilor" [α], iar alta a culturii materiale [β], aşadar a obiectelor/instalațiilor produse de mâna omului.

3.1.2. Ne ocupăm mai întâi de categoria [β], pentru a putea insista, apoi, asupra celei mai importante, cea a „naturaliilor" [α].

Cuvântul *bourse* a fost (şi este) utilizat pentru a numi obiecte sau instalații care, în linii generale, au forma unui sac sau a unei pungi, printre care, de exemplu, din pescuit: 'nume generic pentru plase închise'; din vânătoare, 'plasă în formă de buzunar, folosită la vânătoarea de iepuri'; din vestimentație, 'săculeț din stofă în care se strângea, la ceafă, părul bărbaților' etc.

În perspectiva „naturaliilor" se plasează sensuri care indică utilizarea cuvântului, prin analogie, pentru a denumi tot felul de 'umflături' din mediul animal şi vegetal; printre acestea, de exemplu, din zoologie, 'săculeț sau buzunar pe care şi-l formează omizile diferitelor lepidoptere'; din pomicultură, 'umflătură a crengii pomilor fructiferi din care se ivesc florile şi fructele' (vezi mai sus, sensul citat din LTR 1958); din domeniul botanicii, 'peliculă ce înveleşte o ciupercă proaspăt eclozată' etc.

Dar cea mai importantă zonă terminologică specializată pentru acest grup semantic o reprezintă denominația corpului omenesc; din această categorie citățm, de exemplu, folosirea cuvântului în sintagma *bourse séreuse* 'cavitate virtuală, limitată de o membrană conjunctivă, ce are rolul de a facilita mişcarea organelor cărora le este anexată' (pentru această sintagmă, vezi, mai sus, *bursă seroasă*, în DEXI 2007 şi NDU 2008). În această clasă cel mai important loc

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

îl ocupă folosirea termenului *bourse* pentru ceea ce în Larousse 1928 este considerat drept „nume vulgar pentru *scrotum*", „bursa testiculară" (în Larousse 1993, sub forma de plural, *bourses*, găsim o definiție de strictă specialitate: „enveloppes des testicules, formant en avant du périnée et au-dessous de la verge un sac allongé veticalement, divisé en deux moitiés par un raphé médian").

3.1.3. Un loc aparte pentru această discuție, din rațiuni etimologice la care ne vom referi în cele ce urmează, îl ocupă sintagma *bursa scrotală*. Importanța deosebită pe care o acordăm acestui semantism se datorează etimologiei cuvântului. Am amintit mai sus că, în franceză, *bourse* este moștenit din latină, așa cum se prezintă lucrurile și în Larousse 1928, în ciuda faptului că, aici, se trimite la sursa p e n t r u latină, anume la grecescul *bursa*; pentru prezentarea analitică, cf. Littré 1889: lat. *byrsa*, din gr. βὐρσα .

În ceea ce privește sensurile lat. *byrsa*, acestea sunt, după Wilhelm Meyer-Lübke (REW 1924: nr. 1432), „piele", „geantă de piele", „pungă"; reținem însă observația că diferiți descendenți romanici, fr. *bourse*, it. *borsa*, span., port. *bolsa*, au, adesea, semnificația 'Hodensack' (= scrot, învelișul cutanat al testiculelor) ceea ce ne permite supoziția că, poate din latină încă, *byrsa* însemna și „Hodensack", astfel că nu este neașteptată preluarea denumirii respective, în terminologia medicală, prioritar pentru 'scrot' și apoi pentru alte formații anatomice, cele interne, care se prezintă ca pungi sau învelișuri localizate în zona articulațiilor oaselor.

Ca obiect de pură curiozitate (în momentul de față al discutării temei), remarcăm o surprinzătoare corespondență în plan referențial între franceză și română în ceea ce privește denominația plantei „capsella *bursa pastoris*": în franceză *bourse-à-pasteur*, *bourse-à-berger*; în limba română *traista-ciobanului* și *punga-popii* (cf. DLR 1984: s.v.).

3.2. Cealaltă viziune în lexicografia franceză este aceea în care este luat în considerație principiul funcționării cuvântului la diferite niveluri culturale (mai ales când există dubii cu privire la etimologie, considerată necunoscută ori nesigură), care conduce la despărțirea informației cu privire la un anumit termen în două intrări deosebite. Vom trece în revistă câteva astfel de opțiuni lexicografice.

3.2.1. Un dicționar-reper pentru această tratare, important însă mai ales pentru ilustrarea exemplară a limbii funcționale a finanțelor, cât și pentru ținuta lingvistică în ceea ce privește problema etimologiei, este Robert 1953.

Din punct de vedere tehnic, precizăm că, în continuare, în loc de „1. BOURSE", respectiv „2. BOURSE" din Robert 1953, dar și din dicționarul recenzat în continuare, Larousse 1993, pentru comoditatea lecturii, recurgem la grafica folosită până acum, cu numerotarea intrărilor prin cifre-exponent.

Așadar, în dicționarul citat, pentru *bourse*[1] găsim o schemă simplă, ingenioasă: primul sens este cel care derivă de la etimonul latinesc, 'săculeț destinat să cuprindă monede, pungă', urmat de expresii figurate având la bază suportul lexical respectiv, dar și de particularizări esențiale: prin metonimie, 'banii propriu-ziși' și, apoi, 'stipendiu', constituind o descriere a utilizării cuvântului din perspectiva evoluției limbii istorice. Pe terenul limbilor funcționale intrăm prin cel de al doilea sens, care cumulează specializări ale cuvântului, prin analogie (din punctul de vedere al formei, dar și al utilizării); este vorba de reflectarea unor domenii ale cunoștințelor și activităților omului, dintre care unele cu un grad de accesibilitate mai mare, cel al terminologiilor populare, altele cu posibilități mai reduse din perspectiva contractului de comunicare; în prima situație se află sensurile speciale ale termenului devenit tehnic în vânătoare, sau pescuit, în cea de a doua plasându-se uzurile din

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

terminologii ştiinţifice propriu-zise (anatomie, botanică), dar şi din domeniul cultului religios (*bourse* „double carton dans lequel on met les corporaux qui servent à la messe").

Cuvântul *bourse*[2] beneficiază de un articol propriu unui dicţionar cu profil tehnic, de strictă specialitate; cele nu mai puţin de patru sensuri referitoare la lumea comerţului, finanţelor, cuprinzând numeroase sintagme-formule tehnice, sunt ilustrate cu citate reprezentând texte sau discursuri extrase din tratate de economie politică, finanţe, legi şi decrete etc. Nu insistăm asupra definirii sensurilor din acest articol, dintr-o viziune strict specializată; ne rezervăm o expunere asupra ansamblului respectiv prin contextualizarea din dicţionarul a cărui prezentare urmează. În rezumat, articolul *bourse*[2] face proba elocventă a proiectării cuvântului într-o desăvârşită limbă funcţională.

3.2.2. În linii generale, fireşte, la fel este tratat lexemul *bourse* şi în Larousse 1993, în care, sub *bourse*[2] sunt selectate sensuri strict specializate ale acestui cuvânt, aparţinând limbii funcţionale la care ne-am referit anterior, a căror formulare o rezumăm, în traducere: [a] loc, edificiu public unde se reunesc persoane din lumea finaţelor; [b] piaţa pe care se efectuează tranzacţii asupra valorilor mobiliare sau a mărfurilor; [c] ansamblul celor care frecventează bursa; în sfârşit, sub [d] sunt enumerate sintagme numind specii de burse (*bourse d'affrètement*, *bourse d'échange*, *bourse du travail*) şi expresii formate de la acest cuvânt caracteristice mediului respectiv (*coup de bourse*, *jouer à la bourse*). Un extins paragraf enciclopedic încheie articolul analizat aici.

Nu ne mai oprim asupra conţinutului articolului *bourse*[1] din Larousse 1993, care nu diferă prea mult, în ceea ce priveşte informaţia, de schema generală, nediferenţiată, din Larousse 1928.

3.2.3. Pe de altă parte, TLF prezintă aceeaşi schemă generală pentru BOURSE[2], din finanţe, iar, în ceea ce priveşte BOURSE[1], fără să difere esenţial de datele din Larousse 1928 şi Larousse 1993, propune o schemă originală, pe trei secţiuni: I. Sensul (învechit) 'pungă de piele', urmat de locuţiunile ce pornesc de la cuvântul respectiv, iar, apoi, „prin metonimie" 'sumă de bani disponibilă' şi ceea ce am numit mai sus 'stipendiu'; II. Sensuri care reflectă folosirea termenului pentru orice obiect care seamănă cu o pungă, şi, în sfârşit, III. Sensul general 'membrană în formă de pungă' din anatomie şi botanică.

> În ceea ce priveşte o dinamică a lexicului specializat în spaţiile diferitelor limbi funcţionale, elocventă este situaţia pe care ne-o înfăţişează articolul *bourse*[2] din TLF: statutul cuvântului poate fi urmărit în funcţie de o relativ foarte bună cunoaştere atât ca [a] nume propriu-zis de instituţie (dovadă pătrunderea în texte din limba funcţională a beletristicii - vezi trimiteri, pentru diferite nuanţe de sens ori pentru expresii, la numeroşi scriitori, printre care Flaubert, Roger Martin du Gard, Zola, Proust, Druon), dar şi [b] ca valoare simbolică, pentru extensii de sens, în plan figurat, de regulă tot în opere literare; cf. „bourse pour les idées" (Balzac), „bourse du plaisir", „bourse des valeurs littéraires" (Rolland), „bourse des chansons" etc.

3.3. Cu titlul de informaţie cu caracter general, semnalăm faptul că, în ceea ce priveşte numărul intrărilor în dicţionare, acelaşi tratament i-a fost aplicat şi descendentului din italiană al lat. *bursa*: câte un singur articol *borsa*, aşadar comun, pentru sensurile 'pungă' (şi cele apropiate) şi, respectiv, 'instituţie financiară' în Zingarelli 1929 sau Mestica 1942, însă două articole, corespunzând celor două semnificaţii, în Devoto – Oli 1971; toate aceste surse cuprind informaţii asemănătoare cu cele prezentate mai sus pentru spaţiul galoromanic (şi catolic) privind utilizarea cuvântului (cuvintelor) *borsa*.

> Anticipând asupra discuţiei privind etimologia, notăm că pentru *borsa*[2], Devoto – Oli oferă următoarea informaţie: „Dal nome della famiglia Della Borsa, che nel XVI sec. a Bruges (Belgio) adibì il proprio palazzo a sede degli scambi".

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

4. Problema etimologiei cuvântului în limba franceză

4.0. Întrucât am consemnat deja etimologia dată în Larousse 1928, din perspectiva limbii franceze istorice (şi chiar a latinei, de vreme ce se trimite la grecescul *bursa*!), acum ne interesează problema etimologiei cuvântului (cuvintelor) *bourse* din perspectiva limbilor funcţionale pe care, mai mult sau mai puţin explicit, le au în vedere sursele mai noi pe care le-am analizat până acum.

4.1. În lexicografia franceză nu există puncte de vedere diferite privind etimologia intrării *bourse*[1], cuvânt moştenit din latină: nicio diferenţă faţă de Littré 1889: latinescul popular *byrsa* (*bursa*), 'piele' care, la rându-i, reprezintă un împrumut din grecescul βύρσα, având acelaşi sens.

4.2. Lucrurile se complică în ceea ce priveşte etimologia cuvântului *bursă*[2], antrenând în discuţie însăşi raţiunea celei de a doua intrări *bourse* în toate dicţionarele trecute în revistă.

Ca punct de plecare lingvistic în problema etimologiei, trebuie să citäm exemplaritatea tratării acestui aspect, important pentru economia redactării unui dicţionar, în Robert 1953: după ce, în paragraful din articol rezervat preocupării respective se declară că etimologia cuvântului, atestat în franceză din secolul al XVI-lea, este nesigură („Etymol. incert."), în corpul articolului este citat punctul de vedere al unui mare specialist, Ferdinand Brunot, care, într-un volum din *Histoire de la langue française. Des origines à 1900*, prezenta următoarele fapte: „*Bourse* apparait en flamand, sans qu'on sache au juste s'il vient de *bursa* ou du nom d'une famille brugeoise dont la maison servait de rendez-vous aux marchands. Dès lors le mot e courant et remplace le vocable traditionnel de *loge*…". Reţinem îndoiala cu privire la sursa latinească a cuvântului din *flamandă*, dar şi legătura cu numele unei familii din oraşul Brugge, din Belgia, aspecte asupra cărora ne vom opri mai jos (cf. şi 3.2.4). Oricum, chiar nesiguranţa etimologică constituie o raţiune suficientă, o rigoare profesională/lexicografică pentru instituirea unei intrări noi în lista de cuvinte dintr-un dicţionar, ca să nu mai vorbim de principiul etimologiei directe în cazul cuvintelor pentru care se poate invoca aşa-numita „etimologie multiplă".

Aceeaşi raţiune pentru prezenţa unei intrări aparte, *bourse*[2], în Larousse 1993: incertitudinea etimologică aparentă (dar poate şi de fond), indicată în capul articolului respectiv: acest cuvânt *bourse* s-ar explica fie ca o extensie de la *bourse*[1], moştenit din latină (şi atunci, de fapt, conform principiului etimologic, nici nu trebuia separat un alt cuvânt, întrucât filiaţia respectivă putea fi evidenţiată în cadrul schemei tehnice a lui *bourse*[1]), fie de la numele propriu *Van der Burse*, bancher de la Bruges („p. -é. de *bourse 1* ou de *Van der Bourse*, banquier à Bruges").

Un punct de vedere asemănător în TLF, pentru care BOURSE[2] ar putea să se explice fie ca o extensie de sens de la BOURSE[1] (cu observaţia din paranteza precedentă!), fie de la numele personajului deja evocat într-o scurtă naraţiune, pornind de la locul unde se găsea, în oraşul Bruges, casa, ornată cu trei pungi, a familiei *van Der Burse*, loc de întâlnire al comercianţilor din acel oraş (informaţie pentru care se trimte la Friedrich Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*), dar se conchide că stadiul actual al documentării nu permite o soluţie definitivă („L'état actuel de la docum. ne permet pas de trancher").

4.3. Cu titlul de ipoteză, sugerată de o destul de bogată documentaţie secundară (asupra căreia nu considerăm necesar să ne oprim), observăm că interesează care este semnificaţia numelui negustorului flamand şi, apoi, care sunt raporturile dintre numele respectiv şi substantivul latinesc *bursa*. Deşi „bursele de valori" sunt cunoscute, atât în Italia, cât şi în Flandra (Belgia), din secolul al XIII-lea, legenda leagă numele instituţiei respective de faptul că, se pare în secolul al XVI-lea, în oraşul *Brugge*, din Belgia (preluăm grafia din flamandă),

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

pe frontispiciul casei unui negustor, care îşi invita confraţii la el pentru a încheia afaceri, erau gravate trei pungi de bani.

Iată prezentarea acestui aspect la Scriban 1939: s.v. (respectăm grafia autorului): „Primu oraş care a avut o bursă a fost Bruges (Belgia), unde un negustor invita lumea la casa lui ca să încheie afaceri. Ca semn de recunoaştere a casei, pusese la intrare o pungă (lat. *bursa*) sculptată pe o peatră".

Şi, atunci, se pune problema dacă numele stăpânului casei respective, transcris în diferite texte *Van de Borse*, *Van der Borse* sau *Van der Beurse*, s-ar fi extins asupra casei sale şi, de aici, asupra instituţiei de care ne ocupăm, sau, dimpotrivă, dacă nu este vorba de un *supranume* al acestuia, în sensul că însuşi negustorul va fi primit ca nume de familie numele casei (porecla acesteia), conform sistemului mai general de a identifica o persoană pornind de la un nume de loc (cel puţin aşa erau iniţial supranumiţi nobilii: prepoziţia *von*, din germană, cu semnificaţia „din", devenită însemn nobiliar, preceda numele unui domeniu feudal, şi aceeaşi este semnificaţia prepoziţiilor *de la*, din nume nobiliare franceze). Aşadar, dacă *Van der Borse* (sau *Van der Beurse*) ar fi un *supranume*, atunci, ca bază pentru botezul instituţiei financiare şi pentru tot ceea ce ţine de aceasta, trebuie să pornim tot de la cuvântul latinesc *bursa*, ceea ce face posibilă acceptarea unui singur cuvânt *bourse* în dicţionarele limbii franceze (şi, apoi, a unui singur cuvânt *bursă* în dicţionarele limbii române).

4.4. Cel puţin din perspectiva limbii germane, lucrurile sunt relativ simple; tradiţional, în germană, *Börse* are doar sensurile 'pungă pentru bani' şi 'instituţie financiară', ambele fiind raportabile, în fond, la un etimon latin; după Jakob şi Wilhelm Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, vol. II (1860), cuvântul, cu sensurile menţionate, are la bază latinescul popular *bursa*, dar, ca filieră a împrumutului, sunt avute în vedere limbile franceză şi italiană: „BÖRSE, f. mlat. *bursa*, it. *borsa*, franz. *bourse* 1) marsupium, geldbeutel; 2) forum mercatorum" (Grimm, *D. Wb.*) În dicţionare mai noi se indică, însă, logic, o sursă pe măsura istoriei lucrurilor: termenul ca atare a fost împrumutat chiar din neerlandeză (limbă ce se vorbeşte şi în Flandra), care l-a preluat din latină! (cf. Duden 1969: s.v.).

Din motive de cursivitate a tratării, trecem peste considerarea, de către Friedrich Kluge, în *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, a perspectivei indo-europene de analiză a unor cuvinte din idiomuri germanice, printre care şi olandezul *beurs*, dar, pe acelaşi plan, înrudite cu fr. *bourse* şi cu it. *borsa*, raportate (fără invocarea latinei) la gr. βὐρσα (cf. http://www.archive.org/bookreader/print.php?id=etymologischesw0...).

5. Sensurile şi etimologia cuvântului *bursă* în limba română

Am lăsat pentru această secţiune dezlegarea unei părţi din misterul neobişnuitei şi (aparent) iraţionalei filiaţii [1] 'stipendiu' → [2] 'pungă anatomică (plină cu un anumit lichid)' din DEXI 2007 şi din NDU 2008, pe care o explică, oarecum, nu numai alinierea lexicografilor români la sursele tradiţionale în ceea ce priveşte împrumutul neologic, ci şi prezenţa, în limba funcţională a medicilor de la noi, a cuvântului *bursă* cu sensul mai sus marcat prin [2].

5.1. O schemă convenabilă pentru filiaţia pe care vrem s-o propunem ofereau, încă în 1873, A.T. Laurian şi I.C. Massim, în primul dicţionar academic al limbii române, întrucât, pentru aceşti savanţi, neologismul (românesc) *bursă* avea şi sensul primar de 'pungă'. Din consideraţie pentru valenţele dialogului exegetic peste timp, rezumăm schema articolului respectiv din LM 1873, subliniind faptul, demn de interes, că autorii aplicau deja principiul etimologiei multiple.

Iată (în transcriere literarizată) articolul *bursă* din LM (semnalăm că, odată acceptat ca sinonim al lui *pungă*, termenul respectiv este utilizat în cuprinsul definiţiilor):
„*BURSĂ s.f. (*byrsa* = βὐρσα = piele, curea, ital. *borsa*, franc. *bourse*) **1**. săcuţ de piele şi apoi de orice materie în care se pun bani, pungă; **2**. de aci, prin metaforă; **a)** conţinutul unei burse, bani câţi încap într-o bursă; **b)** sumă

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

de bani ce membrii unei societăți pun în comun pentru spezele societății; **c)** sumă de bani determinată, cât ajunge pentru acoperirea spezelor cuiva, şi în special sumă de bani ce guvernul sau şi altcineva dă unui copil sau june ca ajutor, cu care acesta să-şi facă studiile, stipendiu; **d)** în ştiințe se aplică la diverse lucruri ce au o certă analogie cu bursa în înțelesul de sub 1: folicul, capsulă etc.; *bursă mucoasă* = săcuț membranos aşezat pe lângă articulațiuni, mai vârtos pe lângă cele mari, plin de un fluid uleios care face lunecoase suprafețele pe care se mişcă tendoanele; *bursele testiculelor* = boaşele; **e)** în comerț: **α)** uniune a negustorilor mari dintr-o cetate însemnată prin comerțul său; **β)** locul unde se strâng membrii acestei uniuni pentru daraverile lor".
Pentru o modificare (de fapt) metonimică identică, de reprezentare a unui conținut prin conținător, ca şi în cazul *bourse* 'somme d'argent disponible, ressources en argent', semnalăm şi situația substantivului românesc *pungă*, numind, până în secolul al XIX-lea, „săculețul" ce cuprindea exact 500 de galbeni, de taleri sau de lei vechi; Şăineanu 1900: CVII explică acest sens drept calc după turcă, eventual după neogreacă: *„pungă*, sumă fixă de 500 lei vechi, reproduce pe turc. *kisè* «bourse et somme de 500 piastre» (ngr. πουγγι, id.)"; cf. şi DLR 1984: s.v. *pungă*, de unde preluăm două citate concludente pentru discuția de față: „O sumă mare dă bani, piste patru sute dă pungi" şi „dobândă… şapte taleri şi jumătate la pungă".

5.2. Trebuie să atragem atenția asupra organizării informației în LM, una rațională, dincolo de orice critică, atât dintr-o perspectivă istorică asupra limbii, cât şi din punctul de vedere al indicațiilor precise în ceea ce priveşte diverse limbi funcționale („în ştiințe", „în comerț"), cu simpla obiecție, capitală, că, în afara unor citate doveditoare, descrierea nu pare a fi una a situației reale a circulației cuvântului respectiv în limba română, ci doar o proiecție, însă corect intuită, a ceea ce avea să însemne, a modului cum avea să evolueze neologismul *bursă* în limba română.

Cel mai important aspect l-ar reprezenta faptul că, pe lângă realități din limba literară a epocii, ultima jumătate a secolului al XIX-lea, dacă unele poziții din schema articolului din LM par a fi ori chiar sunt simple previziuni, cel puțin într-un caz, dar esențial pentru o corectă prezentare a filiației sensurilor, autorii sunt justificați, deşi informația se poate să le fi lipsit: ne referim la utilizarea cuvântului *bursă* cu sensul de 'pungă', conform unor izvoare literare din anii 1832 şi 1862.

Ținând seama de acest fapt, dacă este adevărat că, adesea, după cum a constatat Mircea Seche, căruia îi datorăm o atentă analiză, critică, dar şi recuperatoare a operei respective, autorii primului dicționar academic al limbii române, în redactarea unor articole, au… completat lanțul semantic al unor împrumuturi recente, în sensul că au „umplut" goluri semantice „pentru obținerea unui lanț perfect" (Seche 1966: 167), în cazul termenului *bursă* ceea ce ar fi putut fi apreciat, până la un moment dat, doar ca o intuiție se dovedeşte o realitate.

5.3. Informația la care ne-am referit anterior, dar nu numai aceasta, cu privire la istoria neologismului *bursă* în limba română, ne este furnizată de un valoros studiu monografic apărut recent, semnat de N.A. Ursu şi Despina Ursu, consacrat împrumutului neologic din limba română dintre 1760 şi 1860, care se bazează pe fişarea unui număr de-a dreptul impresionant de surse din epocă: tipărituri, reprezentând cărți (traduceri şi texte originale), ziare şi reviste, foi volante, manuscrise etc.

Dat fiind scopul nostru, mărturisit inițial, acela de a contribui şi la conturarea schemei articolului *bursă* în volumul consacrat literei B din seria nouă a *Dicționarului limbii române* al Academiei, reproducem, pentru comentarii, articolul consacrat neologismului *bursă* din Ursu – Ursu 2006: 139 (precizând faptul că, în cele ce urmează, vor fi lămurite siglele utilizate de cei autori):

„BURSĂ s. **1**. (Fin., Comerc.) **borsă** GIC,127; **burză** (*locul unde să adun neguțitorii*) AR 1829,18; **burză** (*bancă*) AR 1835,89; **burză** AR 1834,255; AR 1837,131,241,247; IL 1840,16; TR 1854, 3; **bursă**, **borsă** GC VII,221v; **bursă** CR 1830,147; AR 1831,182; RB,nr.31,2; AR 1839,202; CCB,18,19,110,120; CDCE,17; pe la 1840 cuvîntul era frecvent; **bursă** (*scaunul bancului*) AR 1830,

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

343; **bursă** (*zărăfii*) GPE,1; **bursă**, **bersă** StDR,39; **berză** SR,51; **bersă** FMIL 1840,31; RIP I,65,167. **2**. („pungă, sac mic pentru bani") **bursă** (*pungă*) SIC,57; **bursă** GC VII,221v; PD,140 (Cf. fr. *bourse*, germ. *Börse*)".

Aşadar, pe baza unei documentaţii extreme de bogate şi de riguroase, folosind texte accesibile, în principiu, şi redactorilor DA 1913 şi autorilor dicţionarelor ce au urmat, a fost descoperit, în texte româneşti, sensul originar 'pungă', pe care îl are fr. *bourse* (vezi mai sus, sensul 2); este vorba de atestarea din manualul lui Gh. Săulescu, *Întâiele cunoştinţe de litere şi idei pentru tinerimea şcoalelor începătoare*, Iaşi, 1832 (sigla SIC), şi de cele din două dicţionare la care se trimite, *Condica limbii rumâneşti*, a lui Iordache Golescu (GC, manuscris, cca 1832), şi acela al lui E. Protopopescu şi V. Popescu, *Nou dicţionar portativ de toate zicerile radicale şi streine reintroduse şi introduse în limbă, cuprinzând şi termeni ştiinţifici şi literari*, Bucureşti, 1862 (PD); atenţie: în acest dicţionar, la p. 140, apare „*bursă*, s.f. pungă, sac mic", dar urmează, fără a se indica vreo legătură între cele două substantive, termenul „*bursier* s.m. scolar, care se ţine cu cheltuiala statului într-o scoală; stipendist" (p. 141; lipseşte *bursă* 'stipendiu').

Prin urmare, orice articol consacrat neologismului *bursă* din dicţionarele limbii române poate şi trebuie să înceapă cu sensul 'pungă', ceea ce va permite o structură logică privind încadrarea sensurilor de tip 'umflătură (anatomică)'.

6. Excurs. O constatare generală de istoria limbii interesantă este aceea că, până la 1860, *bursă* nu a fost folosit cu sensul 'stipendiu', pe când sensul 'instituţie financiară' a cunoscut o utilizare apreciabilă, începând cu Dinicu Golescu, din anul 1826 (*Însemnare a călătoriei mele*).

6.1. Mai mult, ca urmare a t r a d u c e r i i a diferite texte, cuvântul ilustrează mai multe limbi funcţionale, după cum urmează:

– texte aparţinând stilului ştiinţifico-tehnic propriu-zis: *bursă*, în *Condica de comerciu cu anexele ei*, Bucureşti, 1840 (sigla CCB); *bersă*, în manualul publicat de Ioan Rus, *Icoana pământului sau carte de geografie*, trei volume, Blaj, 1842 (RIP); *berză*, într-o traducere din limba germană, *Statutele şi reglementu al naţional-bancului austriacesc*, a lui Dimitrie Marin, publicată la Braşov, în 1836 (SR). Tot aici încadrăm apariţia cuvântului în dicţionare: *bursă* şi *bersă*, la Teodor Stamati, în *Disionăraş românesc de cuvinte tehnice şi altele greu de înţeles*..., Iaşi, 1851 (StDR); cf şi *bursă* şi *borsă*, în vol. VII din *Condica limbii rumâneşti* (cca 1832) a lui Iordache Golescu (GC), dar şi în „Icoana lumei, foaie pentru îndeletnicirea moldorom ânilor", Iaşi, 1840 (IL: *burză*), o publicaţie ce avea ca preocupare popularizarea noutăţilor din ştiinţă şi din tehnică (trimiteri la aceste periodice urmează);

– texte aparţinând stilului beletristic, domeniu pentru care trebuie să luăm în consideraţie preluarea termenului cu semnificaţia respectivă din franceză, în două traduceri din această limbă aparţinându-i lui Ion Heliade Rădulescu: *Regulile sau gramatica poeziii*, traduceri din Boileau, Marmontel şi alţii făcute de I. Eliad, Bucureşti, 1831 (GPE), şi Cervantes, *Don Chishot de la Mancha*, traducere din limba franceză după Florian, de I[on Eliade] R[ădulescu], Bucureşti, 1840 (CDCE); de remarcat că în ambele texte apare varianta *bursă*, cea care s-a impus ca formă literară.

– texte sau discursuri aparţinând limbajului publicistic şi, indirect, limbajului juridico-administrativ (de vreme ce publicaţiile în care este folosit cuvântul reproduc şi comentează anunţuri ale administraţiei); această zonă a comunicării publice este ilustrată de periodice ce se adresau unui public mai larg, cultivat: „Albina românească, gazetă politico-literală", Iaşi, cu atestări între 1829 – 1840 (sigla AR), „Curierul rumânesc, gazetă politică, administrativă, culturală şi literară", Bucureşti, 1830 (CR), „România, ziar", Bucureşti, 1838 (RB), „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", Braşov 1840 (FMIL), „Telegraful român, gazetă de informaţie socială şi culturală", Sibiu, 1854 (TR);

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

6.2. Statutul de împrumut recent al cuvântului, aparţinând anumitor limbi funcţionale, (poate) inaccesibile cititorilor, îi determină pe redactori (eventual pe autorii textelor, originale sau traduceri) la o reacţie corectă din perspectiva „contractului de lectură", care se concretizează în demersul dea oferi g l o s e , reprezentând:

a) descrierea referentului: „locul unde să adun neguţitorii" („Albina românească", 1829);

b) sinonime (parţiale): „bancă" (ibidem, 1835), respectiv „scaunul bancului" („Albina românească", 1830; în ceea ce priveşte folosirea termenului *scaun*, vezi semnificaţia acestuia de 'reşedinţă; sediu al unei autorităţi, al unei instituţii", iar pentru forma de singular masculin a celui de al doilea substantiv pe baza unei traduceri din germană, cf., de exemplu, forma de genul neutru *Bankhaus*; vezi, de asemenea, în legătură cu aceeaşi problemă, forma substantivului în titlul unei traduceri din germană a lui Dimitrie Marin, *Statutele şi reglementu al* naţional-bancului *austriacesc*, apărută la Braşov, în 1836;

c) o echivalare: „zărăfie", în traducerea lui Heliade Rădulescu din mai mulţi scriitori francezi intitulată *Regulile sau gramatica poeziii* (text deja menţionat).

6.3. În sfârşit, câteva observaţii privitoare la etimologia multiplă a împrumutului.

6.3.1. Sursa germană pentru *bursă* 'instituţie financiară' este marcată de variantele cu *-z-*, eventual cu *-e-* ale cuvântului; vezi şi sugestii formale datorită izvorelor traducerilor sau spaţiului cultural; pentru ***z*** (*burză*: „Telegraful român", Sibiu, 1854); pentru **e** şi **z** (*berză*: *Statutele şi reglementu al naţional-bancului austriacesc*, care este o traducere din limba germană (amintită mai sus); pentru **e** (*bersă*: „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", Braşov, 1840; Ioan Rus, *Icoana pământului sau carte de geografie*, Blaj, 1842; trei volume).

6.3.2. Pe lângă fr. *bourse* şi germ. *Börse*, la care trimit Ursu – Ursu 2006, ca etimon trebuie invocat şi it. *borsa*; un reflex direct *borsa* în limba română poate fi admis însă doar pe baza prezenţei acestei forme în *Condica limbii rumâneşti*, a lui Iordache Golescu (în textul de mai sus, sigla GC). Forma identică, pentru care trimiterea este la Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriei mele*… (sub sigla GIC; autorii monografiei au folosit ediţia princeps, tipărită la Buda, în 1826), reprezintă, de fapt, preluarea directă a unui aparent nume propriu italian (*Borsa*), de către autorul memoriilor; termenul apare, alături de *Locanta*, ca nume ale unor aşezăminte din oraşul Trieste; citäm fraza respectivă, interesantă şi pentru explicaţiile date de autor: „Neguţătorii au doao mari zidiri de case ce le numesc Locanta şi Borsa, unde de doao ori pe zi, înnaintea prânzului şi după prânz, să strâng nu numai toţi neguţătorii, ci şi câţi au treabă cu dumnealor, căci ori care, ori cu cine, ori ce treabă are, aciia să întâlnesc… Iar la zidirea ce o numesc Locanta, care are şi o podoabă de palat împărătesc, fac deosebite adunări, în chip de baluri sau clupuri…" (Golescu 1910: 78).

6.3.3. Oricum, în dicţionarele limbii române, în afară de sursa franceză a împrumutului, mai importantă pentru preluarea semnificaţiilor decât pentru forma cuvântului, pentru etimologia multiplă a neologismului trebuie invocat şi latinescul (savant) *bursa*, după cum, pentru variantele din texte aparţinând secolului al XIX-lea, trimiterea la germană şi italiană se impune de asemenea.

7. În loc de concluzii

7.1. Date fiind informaţiile prezentate în analiza de faţă, ne luăm libertatea de a aduce în discuţie ipoteza de lucru că în dicţionarele limbii române ar putea fi înregistrat un singur cuvânt *bursă*, în primul rând pentru că acest termen nu are la noi, cum se prezintă lucrurile în franceză de exemplu, o istorie p r o p r i e, conturată, ca evoluţie semantică, în cadrul unor limbaje funcţionale (traducerile în care apare, la început, reflectând istoria cuvântului în franceză şi în germană; cf. 6.1). De acest aspect trebuie să ţinem seama cu atât mai mult cu cât, în dicţionarele limbii franceze chiar, despărţirea în două intrări a materialului, de la un

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

moment dat, se explică, tehnic, mai mult sau mai puțin justificat, din rațiuni (sau dubii) etimologice, dar că, pentru cele două intrări *bourse* din dicționarele contemporane ale limbii franceze, poate fi admisă o etimologie în fond comună: lat. *bursa* moștenit, şi, apoi, pătrundrea aceluiaşi cuvânt din flamandă (cf. 4.2), pornind de la supranumele personajului posibil întemeietor al bursei din Brugge (etimologie admisă şi pentru germ. *Börse*; cf. 4.4).

Prin comparație, informațiile din dicționarele româneşti reflectă, de fapt, pătrunderea în limba română, în etape diferite, preponderent din franceză, a unui cuvânt polisemantic (în toate dicționarele noastre, de regulă, pentru etimologia cuvintelor *bursă*[1] şi *bursă*[2] se trimte la fr. *bourse*).

7.2. În schema lexicografică a unui singur cuvânt *bursă* în limba română indicarea raporturilor dintre sensurile principale nu depăşeşte dificultățile, strict tehnice, impuse de logica lucrurilor, atunci când avem în vedere situații limită, cum ar fi redactarea unui vechi cuvânt polisemantic românesc moştenit din latină, dar care a căpătat sensuri noi şi datorită unor calcuri. Ne putem referi, de exemplu, la schema cuvântului *cap* din DA 1940, a cărui structură cuprinde nu mai puțin de şapte grupări p a r a l e l e de sensuri, numerotate de la I la VII, ultima marcată în dicționar prin paranteza „(Neologic)" şi în care au fost inserate două sensuri marcate cu cifre arabe: 1, din geografie, substantivul fiind, de regulă, urmat de un nume propriu: „colț al uscatului care intră în mare; promontoriu" (vezi, de exemplu, *Capul Bunei Speranțe*), şi 2, din alchimie, în sintagma *cap-mort*, traducerea lat. *caput mortuum* 'rămăşițele din alambic', cu trimitere la Cantemir („Agiunsem la cuvântul himicilor, adecă la capul mort"). Mai mult, în paragraful etimologic al acestui articol, date fiind diferite sensuri secundare subsumate unora dintre cele notate cu I – V, prezente în construcții reprezentând calcuri din limba franceză, autorii DA 1940 consideră neologismul *şef* drept un d u b l e t al lui *cap*! Într-adevăr, ca efect al faptului că atât rom. *cap*, cât şi fr. *chef* sunt descendenți ai lat. *caput* (pentru franceză, cf. invocarea unui intermediar din latina populară **capum, -i*; TLF), cele mai multe sensuri ale ambelor cuvinte se găsesc în latină, astfel că, în traduceri şi în texte aparținând limbajului juridico-administrativ din limba franceză începând cu secolul al XVIII-lea, fr. *chef* a fost echivalat prin *cap*.

Din această perspectivă strict tehnică, dar acceptând şi evidența că noi am împrumutat un cuvânt *bursă* a cărui semantică se regăseşte preponderent în franceză, limbă pentru care rațiunea etimologică a existenței a două intrări lexicografice nu este fundamentată, sensurile cuprinse astăzi în schemele cuvintelor *bursă*[1] şi *bursă*[2] din dicționarele limbii române pot fi organizate, în serii paralele, într-un singur articol *bursă*, după sugestia pe care o găsim deja în LM 1873 (cf. 5.1).

7.3. În sfârşit, pentru a sesiza ceea ce face diferența între sensuri de bază ale unuia şi aceluiaşi cuvânt şi cuvinte deosebite, printr-o proiecție înrudită cu reducerea la absurd, ne referim la posibilitatea de a include într-un articol… atotcuprinzător (!) *bursă* şi informațiile cu privire la noțiunea de *birjă*, adăugând, în primul rând, pentru etimologia cuvântului *bursă* din limba română şi rusescul *биржа*, trimitere căreia, în secțiunea privitoare la sensul 'instituție financiară', i-ar corespunde consemnarea folosirii variantei *birjă* în câteva sintagme, înregistrate în câteva dicționare, dar care evocă doar indirect instituția financiară respectivă. Este vorba de *droşcă de birjă*, la Anton Pann (*Povestea vorbii*, 1852, după DA 1913), *trăsură de birjă*, considerată de Scriban 1939 ca utilizată în Moldova, *sanie de birjă*, la Alecsandri (după Ciorănescu 2001), numind 'trăsura de piață' (primele două), respectiv, pentru timpul iernii, sania având aceeaşi întrebuințare, iar legătura cu *bursa* este dată de faptul că stația unde aşteptau vehiculele respective se afla în piața instituției ce poartă numele în discuție. Pornim de la informații furnizate în DA 1913.

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

În acest dicționar, ca prim sens (arhaic) al cuvântului *birjă* este înregistrat acela de „piața unde aşteaptă trăsurile", sens ilustrat cu un citat din Pann („Droşca de birjă vine"; vezi şi mai sus), precedat de trimiteri la G.A. Polizu (*Vocabular româno-german*, Braşov, 1857) şi la Ion Costinescu (*Vocabular româno-frances*, Bucureşti, 1870). Am putea observa, însă, faptul că interpretarea drept „piață" a explicației dată celui de al doilea sens al cuvântului de către Costinescu este numai aproximativă; iată textul din acest dicționar: „trăsură de preumblat, de călătorit cu plată; *localul unde, într-o capitală, stau birjele*" – aşadar trimiterea este la un *anumit* loc, iar acela era, la început, piața Bursei, după cum aflăm chiar din paragraful etimologic din DA 1913 al cuvântului *birjă*: „Din rus. (*izvozčičija*) birža = piață unde stau trăsurile (propriu b u r s ă, piața bursei…"). În continuare, se face analogia cu termenul *fiacre*, din limba franceză, însemnând 'trăsură de piață; cupeu', „după biserica *Saint-Fiacre* din Paris, înaintea căreia stăteau trăsurile de piață" (explicații preluate integral, apoi, de Scriban 1939; cf. însă şi CADE 1926-1931, s.v., unde se consemnează faptul că rusescul *birža* 'bursă' a fost preluat în română cu sensul 'trăsură de piață' „după piața Bursei, unde staționau birjile".

Etimonul rusesc al cuvântului fusese anterior indicat în Raoul de Pontbriant, *Dicțiunarul româno-francesu*, de…, Bucureşti, Götingen, Paris şi Leipzig, 1862: „birja (биржа, rus.) fiacre, voiture de place", iar pentru sensul cuvântului respectiv din limba rusă trimitem la Bolocan et alii 1985, s.v., dicționar în care, pentru *биржа*, sunt înregistrate următoarele sensuri: 1. 'bursă' (instituția financiară) şi 2. (învechit) 'stație de trăsuri'. În sfârşit, pentru a încheia justificarea legăturii indirecte între cuvintele româneşti *bursă* şi *birjă* 'instituție financiară', amintim că rusescul *биржа* este un împrumut din germanul *Börse* (Vasmer 1964: s.v.; lingvistul german nu exclude, totuşi, sursa „olandeză" – *beurs*, amintind ipoteza legăturii acestui cuvânt cu numele familiei de negustori *Van der Burse*, dar consideră puțin probabilă explicarea cuvântului rusesc prin polonezul *birża*).

Vechea legătură semantică între *bursă* şi *birjă* este reactualizată recent, lexicografic, pe baza vorbirii locuitorilor din Republica Moldova; în DEI 1999: s.v. *birjă*, după sensul „trăsură de piață", este înregistrat un al doilea sens, „piață", în legătură cu care trebuia precizat că se referă la piața-concept economic, ca 'spațiu de cunoaştere a cererii şi a ofertei într-un domeniu' de vreme ce este urmat de sintagma *birja muncii*, definită drept „instituție de stat specializată în evidența şi în angajarea forțelor de muncă disponibilizate în urma reducerilor, a concedierilor etc.". Or, această sintagmă este un semicalc după rusescul *биржа труда* (iată o descriere a preocupărilor acestei organizații, de pe internet, de pe site-ul *Биржа Труда и Халтуры*: „Описание: Работа, поиск работы, вакансии, резюме, подработка на сайте Биржа Труда и Халтуры").

Introducerea în DEI 1999 a acestei sintagme, cu sensul citat, se explică prin participarea unor lingvişti din Republica Moldova la redactarea dicționarului în discuție şi, de altfel, cei care o întrebuințează sunt cetățeni ai țării respective; citățm câteva texte de pe internet: „Spuneți-mi vă rog dacă te înregistrezi la birja muncii cîți bani primeşti pe lună dacă nu ai de lucru?"; „nici cei de la birja muncii nu au idee ce reprezintă acestea?"; sau: „şi găseşti acolo [în Londra] la sigur [de lucru], … era un fel de 'birja muncii', nu departe de Bromley-by-bow tube station". O altă formulare: „Birja forței de muncă" (vezi şi site-urile birja.muncii md; causeni md birja muncii**).**

Încercând o explicație în ceea ce priveşte folosirea cuvântului rusesc pentru a numi 'instituția financiară' trebuie să ținem seama de faptul că, în Bucureşti în special, vizitiii trăsurilor de piață, care staționau în piața bursei, erau de origine rusă şi purtau, de altfel, numele de *muscali*. Aceştia au fost agenții introducerii în limba română a termenului *birjă*

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

pentru *bursă*, specializat, apoi, şi cu alte sensuri. Prezentăm câteva consemnări din dicţionare, s.v. *muscal*, explicat prin rus. *москаль*, pol. *moscal* (sensul al doilea): „birjar (la origine erau cei mai mulţi ruşi)" (CADE 1926-1931: s.v.); „Munt[enia], fam[iliar] birjar" (Scriban 1939). Aceleaşi precizări în DLR 1965-1968, în care apar şi alte sensuri ale cuvântului: „(Munt., ieşit din uz) Birjar (de origine rusă)", cu citate din Gh. Brăescu şi Ionel Teodoreanu, şi, apoi: „Prin extensie Birjă" (cu numeroase atestări), respectiv „(Argotic) Monedă de douăzeci de lei (reprezentând altădată tariful unei curse cu trăsura)".

7.4. Evident, prin comparaţie cu legăturile fireşti între *bursă* 'pungă' (cu toate ce ţin de acest concept) şi 'instituţie financiară', finalitatea semantică 'trăsură' a lui *birjă*, dar mai ales etimologia directă (rusescul *биржа*) elimină posibilitatea încorporării lui *birjă* într-un articol unic *bursă* în dicţionarele limbii române, căci nu etimologia enciclopedică, ci aceea directă este hotărâtoare pentru acordarea unui statut lexicografic. Dar, în acelaşi timp, dicţionarele limbii române trebuie să înregistreze ca variantă pentru *bursă* 'instituţie financiară" forma *birjă*, indicând sursa rusească a împrumutului din acest limbaj tehnic funcţional.

BIBLIOGRAFIE

Bolocan, Gh., Voronţova, Tatiana, Şodolescu-Silvestru, Elena (1985), *Dicţionar rus – român*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

Candrea, I.-Aurel, (1926-1931) *Dicţionarul limbii române din trecut şi astăzi*, în I.-Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*, „Cartea Românească", Bucureşti.

Ciorănescu, Alexandru (2001), *Dicţionarul etimologic al limbii române*, ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă, de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Editura SAECULUM I.O., Bucureşti.

DA 1913 = [Academia Română] *Dicţionarul limbii române;* I/I, Literele *A-B*, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, Bucureşti.

DA 1940 = [Academia Română] *Dicţionarul limbii române*, I/II, Litera *C*, Tipografia ziarului «Universul», Bucureşti.

DEI 1999 = *Dicţionar enciclopedic ilustrat*, Cartier, Chişinău.

Devoto, Giacomo, Oli, Gian Carlo (1971), *Dizionario della lingua italiana*, Le Monier, Firenze.

DEX 2009 = *Dicţionar explicativ al limbii române*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti.

DEXI 2007 = *Dicţionar explicativ ilustrat al limbii române*, Editurile „Arc" şi „Gunivas", Chişinău.

Diaconovici = Diaconovich, Corneliu (1898),*Enciclopedia română*, vol. I, Editura şi tiparul lui W. Kraft în Sibiu.

DLR 1965-1968 = [Academia Română], *Dicţionarul limbii române*, serie nouă, tomul VI, Litera *M*, Editura Academiei Române, Bucureşti.

DLR 1984 = [Academia Română], *Dicţionarul limbii române*, serie nouă, tomul VIII, partea a 5-a, Litera *P* (*presin – puzzolană*), Editura Academiei Române, Bucureşti.

DLR 2006 = [Academia Română] *Dicţionarul limbii române*, serie nouă, tomul I, partea a 4-a, Litera *D* (*deja – deţinere*), Editura Academiei Române, Bucureşti.

Duden 1969 = *Der Große Duden*. Wörterbuch und Leitfaden der deutschen Rechtschreibung, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig.

Golescu, Constantin (Dinicu) (1910), *Însemnare a călătoriei mele. Făcută în anul 1824, 1825, 1826*. Tipărită din nou şi însoţită de o introducere de Nerva Hodoş, Bibliotecar-Ajutor al Academiei Române, Tipografia „Cooperativa", Bucureşti.

Grimm, Jakob, Grimm, Wilhelm, *Deutsches Wörterbuch*, după http://germazope.uni-trier.de/Projects/WBB/.

Larousse 1928 = *Larousse du XXe siècle* en six volumes, publié sous la direction de Paul Augé, t. I, Librairie Larousse, Paris.

Larousse 1993 = *Grand Larousse* en 10 volumes, tome 2: *Balkars / chondrichtyen*, Édition Larousse, Paris.

Littré 1889 = *Dictionnaire de la langue française*…, par É. Littré, Librairie Hachette et Cie, Paris.

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)

LM 1873 = A.T. Laurian şi I.C. Massim, *Dicţionariul limbei romane. După însărcinarea dată de Societatea Academica Romană*. Elaborată ca proiect, Noua Tipografie a Laboratorilor Romani, Tomu I (A – H), Bucureşti.
LTR 1958 = *Lexiconul tehnic român*. Elaborare nouă…, vol. III, *Bl – Cau*, Editura Tehnică, Bucureşti.
MDA 2001 = *Micul dicţionar academic*, vol. I, Literele A – C, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti.
Mestica 1942 = Mestica, Enrico *Dizionario della lingua italiana*, Nona ristampa, Editrice Libraria Italiana, Torino.
NDU 2008 = *Noul dicţionar universal al limbii române*, ediţia a treia, Litera Internaţional, Bucureşti – Chişinău.
REW 1924 = *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, von W. Meyer-Lübke, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Heidelberg.
Robert 1953 = Paul Robert, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, par…, Presses Universitaires de France, vol. I, Casablanca – Paris.
Scriban 1939 = August Scriban, *Dicţionaru limbii romîneşti*, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună", Iaşi.
Seche, Mircea (1966),*Schiţă de istorie a lexicografiei române*, vol. I, *De la origini până la 1880*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.
Şăineanu, Lazăr (1900), *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*, de…., vol. I, *Introducerea*, Editura Librăriei Socecŭ & Comp., Bucureşti.
TLFi = *Le Trésor de la langue française informatisé* (http://atilf.atilf.fr/tlf.htm).
Ursu, N.A., Ursu, Despina (2006), *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760 – 1860)*, vol. II, *Repertoriu de cuvinte şi forme*, Editura Cronica, Iaşi.
Vasmer 1964 = Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, перевод с немецкого и дополнения О.Н. Трубачева, под редакцией и с предисловием проф. Б.А. Ларина, т. I (А-Д), Издательство «Прогресс» Moscova.
Zingarelli 1929 = Niccola Zingarelli, *Vocabolario della lingua italiana*, compilato da…, Nuova edizione (IV) interamente rivedduta, Bieti & Reggiani Editori, Bologna.

RÉSUMÉ

L'EMPRUNT NEOLOGIQUE ROUMAIN *BURSA* DANS LA PERSPECTIVE DES LANGUES FONCTIONNELLES
On propose, dans l'analyse lexicographique des mots polysémantiques, de considérer leur présence dans les « langues fonctionnelles » (E. Coseriu), rapportée aux concepts de « lexique commun », « lexique spécialisé ». L'application consiste en l'examen des raisons étymologiques et sémantiques pour lesquelles il existe, dans les dictionnaires roumains nouveaux, deux entrées pour bursă, parallèlement au traitement lexicographique réservé par les dictionnaires plus récents de langue française et italienne, aux mots bourse et respectivement borsa. La motivation de la présence d'un seul mot,, dans les dictionnaires roumains, est représentée par l'existence de l'étymon français unique bourse pour le mot roumain ayant les sens de base subside et institution financière, à partir du sens originaire du français, aumônière, hérité du latin. L'élément nouveau est de faire la liaison entre bursă et birjă, « institution financière », la deuxième forme empruntée du russe (биржа), mais qui, à la longue a acquis le sens spécial de « coche » parce que, initialement, ces véhicules stationnaient dans la Place de la Bourse, à Bucarest.
Mots-clés *: mots polysémantiques, étymon, dictionnaires, lexique commun , lexique spécialisé.*

BDD-A3132 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:44 UTC)